

Vladimir CRNKOVIĆ

Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb

POVRAT UMJETNIČKE BAŠTINE

Antologijska slika Dragana Gažija nakon četiri desetljeća ponovno u domovini

Sredinom srpnja 2008. pristigla je u Hrvatski muzej naivne umjetnosti slika Dragana Gažija *Žetva u šumi*, kupljena u prestižnoj Galerie St. Etienne u New Yorku. Riječ je o antologijskom djelu hlebinskog majstora i klasika hrvatske i svjetske naive iz 1967. godine.

Dragan Gaži (1930-1983) počeo je slikati 1946, a izlagati 1949. godine. Sredinom pedesetih nastaju njegova paradigmatična djela realističko-verističkih značajki, često dramatična i ekspresivna, sočnog kolorita i u tamnoj gami. Slovi kao majstor psiholoških portreta, predočuje jednostavne ljude, svoje suseljene u njihovoj svakodnevnoj tipičnosti. Stoga njegova djela, osim umjetničkih, sadrže i izrazitu dokumentarnu vrijednost: to su svagda svjedočanstva o ljudima i njihovu životu u konkretnoj sredini i konkretnom vremenu.

Dragan Gaži: *Žetva u šumi*, 1967.; ulje na staklu, 485x537 mm

Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb

Slika *Žetva u šumi* spada među najvrsnije i najkarakterističnije primjere umjetnikova pejzažnog slikarstva u kombinaciji sa svakodnevnim seoskim životom te s portretnim predočavanjem figura. Djelo je izvanredne kompozicijske sheme, s uravnoteženim lateralnim vertikalnim akcentima (razgranato drveće s lijeve i desne strane prvog plana, s brojnim bezlisnim, ogoljelim granama i grancicama), čime umjetnik pospješuje dojam "klasičnosti", koja se u njegovu opusu učestalije iskazuje od sredine šezdesetih godina. Ovdje je također već potpuno razvijen princip neprekidnog poniranja u dubinu slike, od prvih planova prema najudaljenijim. Prostor se ne dijeli u međusobno strogo odvojene slojeve, u razlučene planove, nego se doživljava kao jedinstvena cjelina. A upravo širok i dubok panoramski pejzažni zahvat, uz evidentnu tipološku i psihološku karakterizaciju likova, u ovom slučaju ženske figure u prvom planu, među bitnim je inovacijama što ih Dragan Gaži unosi u slikarstvo Hlebinske škole.

Perspektivnim smanjivanjem, koristeći linearnu i zračnu perspektivu, u tim sve udaljenijim zonama, u zadnjim planovima, svi oblici gube čvrste obrise, a time i attribute. Nijedan element u tom fondu nije očvrstnut kompaktnim linijama ili površinama, već se sve rasplinjava i postaje gotovo isključivo igra mrlja boja. Time nestaje izrazite granice između neba i zemlje, te se stvara kako iluzija uronjenosti oblika u atmosferu tako i fenomenalna iluzija beskraj. U tom fondu maksimalno su izraženi i snažni luministički efekti vidljiv u zrakama sunca.

Središnje mjesto zauzima pognuti ženski lik u prvom planu koji srpom kosi travu, riješen izrazito veristički, naglašenih, velikih šaka i vrlo ekspresivne fizionomije. To se lice može povezati s dva znamenita Gažijeva psihološka portreta, uz fizionomije *Stare Orše* (1964, Modema galerija, Zagreb) i *Stare Vilme* (1966, Muzej Zander, Bönningheim). Upravo stoga primjereno je podsjetiti na tezu Vladimira Malekovića koji je svojedobno ustvrdio kako Gažijeva "nadahnuta i muževna umjetnost" ulančava tog autora u niz "čestitih realista" koje je Podravina dala hrvatskoj umjetnosti: Krsto Hegedušić, zemljaški Ivan Generalić, Mirko Virius, Mihovil Pavlek Miškina i - Dragan Gaži.

Ovo je staklo inačica umjetnikove slike iz 1961. pod nazivom *U šumi*, koja je godinama bila u vlasništvu zagrebačkog novinara i kolekcionara Gerharda Ledića, no koja mu je nestala iz zbirke sredinom sedamdesetih za vrijeme snimanja filma *Gubecijana*. Time ova akvizicija ima dodatni značaj, jer - pouzdano svjedočeći o svim umjetnikovim tipičnim tematskim, stilsko-morfološkim, kolorističkim i poetičkim značajkama - znakovito, višeslojno i uvjerljivo govori o značenju i vrijednosti djela ovog autora. Ponovimo, Gaži je jedan od ključnih umjetnika naše naive, no Hrvatski muzej naivne umjetnosti, kao i brojne ostale javne i privatne kolekcije u našoj zemlji, vrlo su deficitarni s njegovim slikama, jer je najvredniji dio tog opusa i nadalje - u inozemstvu.

Dragan Gaži blisko je surađivao s Galerie St. Etienne još od početka šezdesetih

godina, pa je bio zastupljen i na prvoj prezentaciji naše naive na Američkom kontinentu, na izložbi *Panorama of Yugoslav Primitive Art*, koja je nakon New Yorka bila pokazana i u Chicagu, Philadelphiji i Washingtonu. Otto Kallir, osnivač i vlasnik galerije, podrijetlom iz Beča, čovjek koji je izbjegao pred nacizmom u Novi svijet, bio je jedan od svojedobno najvećih svjetskih eksperata za austrijsku modernu (Klimt, Schiele, Kokoschka), no uspješno je promovirao i naivu. I to, dakako, ne samo američke majstore ili umjetnike s područja bivše Jugoslavije nego i ostale klasike - od Vivina i Seraphine Louis do Julesa Lefranca i Nikifora. Poznat je i po osobito uspješnoj promociji jedne od najpopularnijih američkih slikarica tog fenomena - Grandme Moses.

U spomenutom desetljeću, Otto Kallir boravio je u Hrvatskoj u dva navrata, kojom je prigodom upoznao i Krstu Hegedušića i Ivana Generalica - kao i Dragana Gažija. Nakon Kallirove smrti, galeriju je preuzela i vodi njegova nećakinja, Jane Kallir, ugledna američka povjesničarka umjetnosti, od koje je ova slika i otkupljena zahvaljujući razumijevanju i potpori Hrvatskoga muzejskog vijeća i Ministarstva kulture.

Igrom slučaja, umjetnina je vraćena u zemlju njezina nastanka u godini i danima kada obilježavamo 25. obljetnicu Gažijeve iznenadne i tragične smrti.

Neznatno skraćeno objavljeno pod naslovom "*Žetva u šumi*" u *Hrvatskoj*. Antologijska slika klasika hrvatske i svjetske naive kupljena u New Yorku. *Vjesnik*, Zagreb 29 - 30. 11. 2008, str. 16.